

СУЧАСНИЙ РИНОК ПОХІДНИХ ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ

© Даниліна С.О., 2017

Сучасний капітал все більше стає сукупністю фінансових "бульбашок", що постійно надуваються і прориваються, посилюється його якісний і кількісний відрив від реального сектора економіки, відбувається його трансформація в віртуальний капітал. Постійно виникаюче протиріччя між прагненням до нічим не обмеженого руху і матеріально-речовою обмеженістю конкретних форм втілення призводить на деякому етапі до зазначеного К. Марксом специфічного діалектичного роздвоєнню капіталу на капітал-власність і капітал-функцію. Капітал-функція, або реально функціонуючий "істинний капітал", що знаходиться в товарній, продуктивній і грошовій формах, функціонує в конкретній сфері економіки, реалізуючи свою репродуктивну і творчу природу, безпосередньо генерує процес самозростання вартості. Капітал-власність представляє собою титул власності на істинний капітал, що відокремлено звертається на фінансовому ринку, існує у вигляді цінних паперів, деривативів та структурних фінансових продуктів. Його призначення – бути представником істинного капіталу на фінансовому ринку і опосередковувати перерозподіл вартості, власності, ризику та інформації.

У результаті фінансовий сектор, створений, щоб забезпечити безперервність виробничого процесу, еволюціонував і розділювався на дві частини. Перша продовжує обслуговувати функціонування реального сектора, а друга забезпечує нарощування капіталу, задіяного в спекулятивних операціях. Дані перетворення відбуваються під впливом процесів інтеграції та глобалізації, які проявляються в розмиванні меж національних ринків, уніфікації стандартів їх функціонування.

Віртуалізація взаємодії реального і фіктивного капіталів призвела до глобальної фінансової нестійкості. За даними Банку міжнародних розрахунків, в даний час вартість деривативів, що обертаються на світовому фінансовому ринку, оцінюється в 633 трлн. доларів, що перевищує обсяг світового ВВП більш ніж в десять разів. Таке зростання і розміри зміцнюють розширення ринку похідних фінансових інструментів, який має гіпертрофовані розміри щодо реального виробництва, будучи при цьому джерелом прихованих ризиків, як для окремих його учасників, так і зокрема, для фінансової системи України. У сучасній українській економіці ринок похідних фінансових інструментів є одним сегментів вітчизняної фінансової системи, що динамічно розвивається. Практично щороку на ньому з'являються нові інструменти, але при цьому залишаються невирішеними структурні питання обігу у фінансовому секторі України досить небезпечних фінансових інструментів, зокрема кредитних деривативів, ринок яких в даний час практично не регулюється, ні державами, ні його суб'єктами.

У світовій практиці похідні інструменти найбільш активно почали застосовуватися в 1980-х роках після лібералізації фінансових ринків. У вітчизняній практиці операції з похідними фінансовими інструментами відносяться до операцій на фондовому ринку, а розвиток ринку похідних нерозривно пов'язаний зі становленням і функціонуванням бірж в Україні.

Три етапи розвитку вітчизняного ринку похідних фінансових інструментів, а саме:

- 1994-1998 рр. – період впровадження операцій з похідними фінансовими інструментами на фондових біржах країни. На ринку превалюють спекулятивні операції, але недосконалість механізмів функціонування строкового ринку, моделей ціноутворення у поєднанні з кризою 1998 р. призвели до заборони операцій банків на строковому ринку та зрештою відмовою бірж від операцій з похідними;

- 2003 – 2009 рр. – період поновлення операцій з похідними та вдосконалення механізмів функціонування ринку. Як і у попередньому періоді, на ринку переважають спекулятивні операції, на відміну від світової практики набуває розвитку використання у якості базисних активів за похідними таких «екзотичних» активів, як послуги телекомунікаційного зв'язку, житлові приміщення тощо. Обсяги ринку залишались незначними та складали незначну частку обсягів фондового ринку;

- 2010 р. – до сьогодні – якісно новий період розвитку вітчизняного ринку похідних, пов'язаний з впровадження провідними фондовими біржами країни світових стандартів функціонування ринку, які стосуються як організації, так й інструментів ринку похідних. В 2015 р. їх обсяг у банківському секторі перевищив 400 млн. грн. [1, с. 186].

Український ринок похідних цінних паперів є досить молодим і в значній мірі відрізняється від аналогічних ринків країн, які мають розвинену фінансову систему, і кількісно, і якісно. Так, обсяг світового ринку деривативів, за даними у 2015 році досяг рівня 710 трильйонів доларів. Частка ВВП України у Світовому ВВП становить 0,24%. На противагу цьому частка українського ринку деривативів у світовому обсязі становить лише 0,0003% [2, с. 784].

Першою суттєвою особливістю українських деривативів є відміна від зарубіжних деривативів за базисним активом. В Україні існують численні обмеження кількості базисних активів. Наше законодавство дозволяє лише три види базових активів: цінні папери, товари або кошти, відповідно виділяється три вигляду деривативів: фондові, товарні та валютні. Однак слід зазначити, що в нормативних актах згадуються й інші активи, такі, наприклад, як «характеристики» названих базисних активів, які також можуть бути базисними активами, але тільки за певних умов. Другою важливою особливістю деривативів, дозволених до випуску в Україні, є обмеження щодо емітентів. Це стосується всіх видів деривативів. Третьою особливістю деривативів в Україні є наявність обмежень щодо місця торгівлі цими цінними паперами.

Наступна особливість деривативів в Україні полягає в повній відсутності непокритих (незабезпечених) деривативів. У світовій практиці можливе існування як покритих деривативів, тобто таких цінних паперів, на які у сторони, відповідальної за контрактом є в наявності базисний актив, так і непокритих. Українське законодавство з деривативів прямо забороняє непокриті (незабезпечені активом) деривативи.

На відміну від світового ринку, де основна кількість операцій здійснюється на позабіржовому ринку, в Україні практично всі операції з деривативами здійснюються на біржовому ринку (лише 0,11% контрактів здійснюються на позабіржовому ринку) [3, с. 349]. Причиною цього, безумовно, є нестабільна політична та економічна ситуація в країні, яка спонукає учасників ринку торгувати на більш надійних біржових майданчиках, сподіваючись таким чином захистити себе від ймовірних ризиків. На жаль, хоча ринок деривативів і характеризується постійним зростанням обсягів операцій, все ж можна констатувати низьку зацікавленість суб'єктів господарювання до їх використання у власній діяльності, що свідчить про наявність багатьох перешкод їх ефективному застосуванню. З одного боку, операції з похідними цінними паперами дають змогу мінімізувати ризики, що дозволяє підвищувати ефективність фінансової та виробничо-господарської діяльності учасників фінансового ринку. З іншого боку, операції з деривативами в країнах з перехідною економікою є досить ризиковими для всіх суб'єктів ринку похідних цінних паперів.

1. Марич М.Г. Инновационные стратегии развития банков / М.Г. Марич // Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. – 2016. – Т. 21. – Вип. 5 (47). – С. 186–190.

2. Забоєнко В.О. Перспектива розвитку ринку деривативів в Україні / В.О. Забоєнко, М.Є. Трудова // Вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. – 2016. – №10. – С. 783–786.

3. Князь С.В. Сучасний стан та проблеми функціонування ринку деривативів в Україні / С.В. Князь, Г.Й. Лучко // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – №6 (168). – С. 347–354.